

CSERVÁK CSABA*

A jogértelmezés és az alkotmányértelmezés egyes módszerei

I. Bevezetés

E tanulmányban a jogértelmezésen belül az alkotmányértelmezés módszereit vesszük górcső alá; arra keresve a választ, hogy utóbbinak egyáltalán léteznek-e speciális kategóriái.

A „jogalkalmazás” és „jogértelmezés” kifejezéseket sokan szinonimának tartják. A szocialista jogi gondolkodás jobban szerette a jogalkalmazást használni a jogértelmezés helyett is, mert a jogértelmezés a bíró (ekkor nem kívánt) szabad mérlegelési lehetőségét sugallta.¹ Például a jogfilozófus Szabó Imre képviselte ezen felfogást.² Jegyezzük meg továbbá, hogy jogértelmezést az átlagember is végez, amikor azt az értelmet nyeri ki például a jogszabályból, hogy számára mi a követendő magatartásszabály. A jogalkalmazás a hivatalos szerveknek azon tevékenysége, amely a fennálló normákból fakadó következmények megállapítására és érvényre juttatására szolgál.³ A jogalkalmazás szakaszai: 1. a tényállás megállapítása, 2. a jogszabályok megállapítása és értelmezése, 3. a fentiek alapján a döntés meghozatala.⁴ Tehát a jogértelmezés a jogalkalmazás folyamatának része. (És mint említettük, nyelvi értelmezés felmerülhet a tényállás egyes elemei tekintetében is.)

Álláspontom szerint fontos distinkció, hogy az alkotmányértelmezés jogalkalmazás vagy normakontroll során merül-e fel. A normakontroll menetében ugyanis jobban indokolhatóak sui generis sajátos interpretációs módozatok. Amennyiben viszont ad absurdum az Alaptörvényt közvetlenül alkalmazzák, akkor a jogértelmezés hagyományos módszerei irányadónak tekinthetőek. (A sajátosságot az jelenti, hogy egy alkotmány fogalmi, rendelkezései általában absztraktabbak egy hagyományos jogszabályénál.)⁵

---

* tanszékvezető egyetemi docens, PhD, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék.

¹ Értelmezésnek azt a logikai műveletet tekinthetjük, amely lehetővé teszi az absztrakt szinten megfogalmazott normatív rendelkezés egyedi esetre való alkalmazását. L. CSINK LÓRÁNT – FRÖHLICH JOHANNA: *Egy alkotmány margójára*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. 121. p.

² Róla I. POKOL BÉLA: *Jogelmélet*. Századvég Kiadó, Budapest, 2005. 332-336. p.

³ L. SZABÓ MIKLÓS: *Jogalkalmazás*, in: SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Bevezetés az állam- és jogtudományokba*. Prudentia Iuris, Miskolc, 2012. 175. p.

⁴ L. SZABÓ 2012, 181. p.)

⁵ Egyes szerzők másra fókuszálnak az alkotmányértelmezés sajátosságainak megokolására. Eszerint 1) az Alaptörvény a normahierarchia csúcán; 2) önigazoló norma, azaz érvényességének sem formailag, sem tartalmilag nem előfeltétele egy másik norma; 3) rendeltetése betöltésének feltétele, hogy elvont, absztrakt

Különbség tehető aszerint is, hogy az alkotmányértelmezés az Alkotmánybíróság vagy kivételesen más szerv tevékenysége során történik-e. Továbbá el kell határolnunk azt a szintén atipikus esetsoportot, amikor az Alkotmánybíróság nem az Alaptörvényt, hanem más jogszabályt értelmez.

Miért kell a jogot mindenképpen értelmezni? Ez lehetne az első logikus kérdés, rögtön a tanulmány kezdeteként. A jog ugyanis nyelvi egységekben, szövegekben manifesztálódik,⁶ a szöveget pedig a mindennapi életben is értelmezni kell, függetlenül annak jogi jellegétől. A „jog és a nyelv⁷ is ún. *sztochasztikus* rendszer, azaz a nyelvi és a jogi rendszeren belül és azokra vonatkozóan is csupán valószínűségi kijelentések tehetőek: nincsenek örökérvényű, köbe vésett szabályaik, és nem lehet sem a nyelvi, sem a jogi kijelentésekre egyértelműen azt mondani, hogy helyes vagy helytelen, mert ez mindig csak az adott helyzethez képest határozható meg.” „Ugyanakkor más szaknyelvekhez képest valóban jogos a laikusok nagyobb elvárása a jogi nyelv közérthetősége iránt, hiszen a jog mint a társadalmi rend fenntartásában kiemelkedő szerepet betöltő normarendszer valamennyi állampolgár életét, és annak egyre nagyobb területét szabályozza.”⁸

Továbbá a jog értelmezése napjainkban egyre inkább nemzetközi aspektusból is szóba jöhet: például, ha egy idegen nyelvű (akár európai uniós) norma helyes magyar nyelvű értelmét és szövegét kell megtalálnunk. *Sőt, a Történeti Alkotmány értelmezési háttérként való deklarálása a nyelvtörténet és a jog összefüggő kutatásának kérdését is felveti, hiszen az ősi magyar jogintézmények jogszabályi megfogalmazása az adott kor nyelvi eszközeivel, az adott kulturális környezetben született.*⁹ „Lényeges, hogy a jogszabályok (vagy éppen az egyedi döntések) egyúttal egy kollektív társadalmi (közösségi) emlékezet lényeges elemei is.”¹⁰

II. A hagyományos jogértelmezési kategóriák

A jogértelmezésnek a jogalkalmazás során jelentkező aspektusairól a következőket kell megállapítanunk. Ki kell emelnünk, hogy a jogértelmezést szűk és tág értelemben is felfoghatjuk. A nyelv kifejezéseinek, ezek bármely megnyilvánulásának az értelmezését definiálhatjuk ekként tág aspektusból nézve. Szűk felfogásban kizárólag abban az esetben használjuk egy szöveg jelentésének a feltárására az értelmezés fogalmát, amennyi-

szabályokat tartalmazzon; 4) legitimációs funkciót kell betöltenie, amely a benne foglalt rendelkezések feltétlen érvényesülése folytán a jogrend védelmét célozza. L. CSINK – FRÖHLICH 2012. 69. p.

⁶ A mai, különösen a magyar jogi rendszerben lényegében példátlan az iratlan szokásjogi norma. Szokásjoginak legfőképpen azt tekintjük, hogy egy (írásban rendelkezésre álló) norma kötelező-e. L. POKOL 2005, 210. p.

⁷ A jog és nyelv kapcsolatát az ehelyütt is többször idézett miskolci szellemi műhely kutatói mellett Kengyel Miklós elemezte legkorábban. L. KENGYEL MIKLÓS: *Bíróságok, bírák, ügyfelek a nyolcvanas évek végén*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1993. 204. p.

⁸ VINNAI EDINA: *A magyar jogi nyelv kutatása*. Glossa Iuridica, 2014/1. 29. p., ill. 33. p.; Arra is utal Vinnai Edina, hogy a jog által szabályozás alá vont szakmai területek (pl.: műszaki, gazdasági, orvosi) nyelvzetet is tovább bonyolítja áttételesen quasi a jogi nyelvet is.

⁹ RIXER ÁDÁM: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar (Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely Vitasorozat), Budapest, 2012. 24. p.

¹⁰ RIXER ÁDÁM: *A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása*. Glossa Iuridica, 2014/1. 15. p.

ben az adott szöveg pontos jelentése vitatható, és ezen igazi, ám nem rögtön nyilvánvaló értelem feltárását kívánjuk elvégezni.¹¹

A jogelméletben, illetve ennek nyomán a joggyakorlatban egy klasszikus négyes jogalkalmazási módszertan alakult ki, amelyet sokáig a jogi oktatásban szinte evidenciának tartottak. E négy interpretációs technika: a nyelvtani, logikai, rendszertani és a történeti.¹² (A nyelvtani értelmezést nyelvtudományi szempontból is altípusokra bonthatjuk.¹³

A klasszikusnak tekinthető négyes jogértelmezést¹⁴ – nemzetközi előzményeket követően¹⁵ – a magyar szakirodalomban Pokol Béla 12 fokozatúvá fejlesztette.¹⁶

1. *A jogi szöveg értelmezése a használt szavak hétköznapi jelentése szerint.* A jogi szakszavaknak és kifejezéseknek az átlagos állampolgár számára, a mindennapi életben betöltött jelentéséből indul ki ez az értelmezési mód.

2. *A szöveg interpretációja a benne használt szavak esetleges speciális-technikai jelentése alapján.* Ez a (jogász) szakember számára, a szakma gyakorlásával összefüggésben betöltött jelentése alapján magyarázza a szöveg összefüggéseit.

3. *A kontextuális nyelvtani módszer* a jogi normák kifejezéseit a kérdéses jogszabály vagy az összességében vonatkozó jogszabályok egészébe beágyazottan ruhazza fel értelemmel.¹⁷

¹¹ JERZY, WRÓBLEWSKI: *Legal reasonings in legal interpretation.* in: *Logique et Analyse.* Vol 12, No 45 (1969) 4. p.; A szerző egy, még a nyelvinél is tágabb 3. síkot is különválaszt.

¹² BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar polgári jog – Általános tanok.* Novotni kiadó, Miskolc, 1997. 142. p.

¹³ A nyelvtani értelmezés – nyelvtudományi értelemben – lehet egyrészt *szemantikai*, amely esetében az alkalmazandó norma szavainak, szintagmáinak, mondatainak egy adott nyelven belüli általánosan elfogadott jelentését vizsgáljuk; illetőleg *szintaktikai*, amelynek során kifejezetten a nyelvi kapcsolóelemek elemzésével állapítjuk meg azt, hogy a szöveg egyes részei között milyen viszony áll fenn. Legjellemzőbb példája a gyakorlatban a *konjunkció*, amit általában az „és” kötőszó fejez ki, de amelyet számos más szóval is jelezhetünk. Gyakran előfordul az *alternáció* vagy a *diszjunkció* (*szimpla vaglyagosság, illetve kizárólagos vaglyagosság*) amit a „vagy” szón kívül szintén sok egyéb szóval is jelölni tudunk, de amelyek gyakran, a használat módjától függően más és más jelentéssel rendelkezhetnek. (Például az „illetve”, „illetőleg”, „valamint”, a „továbbá” szavak egyaránt alkalmasak a konjunkció, az alternáció, valamint a diszjunkció kifejezésére.) A szintaktikai értelmezés mindig a hétköznapi nyelvtani értelmezéshez tartozik, míg a szemantikai interpretáció lehet a szavak köznapi jelentését feltáró módszer része, másrészt lehet valamely szakma *terminus technicus*ainak jelentése alapján levezetett értelmezés eredménye is. L. TÓTH J. ZOLTÁN: *A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana.* Jogtudományi Közlöny, 2012/3. 105. p.

¹⁴ Ennek különösen polgári jogi aspektusairól l. SZALMA JÓZSEF: *A jogtudományok kutatási módszerei.* Patrocínium, Budapest, 2016. 101–114. pp.

¹⁵ Az ún. „Bielefeldi Körről”, illetőleg a MacCormick–Summers szerzőpáros felosztásáról l. TÓTH J. ZOLTÁN: *Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban.* Jogelméleti Szemle, 2009/4.

¹⁶ POKOL 2005, 218–240. pp.

¹⁷ Érdekes, hogy Tóth J. Zoltán kicsit máshogy sorolja be a nyelvtani értelmezési módszereket. A jogi speciális értelmezésbe érti bele a tág értelemben vett kontextuális interpretációt. L. TÓTH 2009.

I. nyelvtani értelmezés:

1/A. hétköznapi (jelentés szerinti) értelmezés:

a) szemantikai értelmezés

b) szintaktikai értelmezés

1/B. jogi szakmai (dogmatikai) értelmezés:

a) egyszerű fogalmi dogmatikai értelmezés

b) kifejezetten jogszabályi/jogági jogelvi értelmezés

c) tág értelemben vett kontextuális értelmezés (ideértve az ún. „lerontó formulákat” is)

4. *A doktrinális-jogdogmatikai, jogirodalmi értelmezés.* Ez az adott jogág belső összefüggés-rendszeréből indul ki. A nyelvi elemek „összecsiszolt jogfogalmi piramisban” betöltött rendeltetést veszi alapul. Ebben az ellentmondás-mentes rendszerben kell minden kifejezés pontos helyét megtalálni.¹⁸

5. *A joglogikai maximák, jogelvek mentén történő értelmezés.* Ez a módszer a formális logika eszköztárát hívja segítségül.

6. *A (bírói) precedenseken alapuló értelmezés.*¹⁹ A felsőbb bírósági gyakorlat által alakított jelentéstartalomnak megfelelő értelmezésből vezeti le az adott esetre vonatkozatható jogi szabályozás elvi tartalmát.

7. *Az analógia útján való értelmezés.* Joghézag esetén az adott jogág belső logikai szabályainak figyelembevételével az esetre alkalmazható más jogszabályokból, jogelvekből vezeti le a jogi megoldást.

8. *A jogági alapelvek, illetőleg általános jogelvek fényében történő értelmezés.* A megoldást a jogrendszer egészét átfogó, valamint a jogág saját, belső jogelvei alapján történő értelmezéséből vezeti le.

9. *A konkrét jogalkotó (feltehető) akarata alapján való értelmezés.* A jogalkotó által elérni kívánt cél, a felmerülő társadalmi probléma orvoslására adott válasza alapján vezeti le a jogi megoldást.

10. *A jogszabály célja szerinti értelmezés.* Ez nem az adott jogalkotó (pl. a Magyar Országgyűlés 2010-ben), hanem az „elvont, ideális” törvényhozó által vélhetően elérni kívánt hatást veszi alapul.²⁰

1/C. egyéb szakmai (jelentés szerinti) értelmezés.

A szűk értelemben vett kontextuális interpretáció már egy külön, 2. kategória nála. (1. majd alább)

¹⁸ Tehát ez a módszer a kontextuális interpretációt bővíti, ugyanis nem az adott szövegben elfoglalt rendeltetésből, hanem mintegy az összes jogi szövegből, a jog egészének rendszeréből indul ki.

¹⁹ A bírói jog szerinti értelmezést is alkategóriákra bontja Tóth. Továbbá külön kategóriaként megemlíti, hogy nem csupán bíróságoknak, hanem egyéb jogalkalmazói szervezeteknek is lehet jogértelmezési gyakorlatuk. Ez kétségkívül fontos meglátás, jóllehet álláspontom szerint még logikusabb lenne az egész kategóriát egybevonni, és az autentikus jogértelmezési módszerek kategóriáján belül – a bírói mellett – megkülönböztetni a közigazgatási jellegű szervek gyakorlatát. Annál is inkább, mert az „egyéb” jogalkalmazói gyakorlat bírósági kontroll alatt áll. (Kivétel csak az egykori OVB-állásfoglalás volt, amely elvi jogértelmezéssel szemben kifejezetten tilalmazott volt a jogorvoslat. Más kérdés, hogy – ebből is következően – egyesek nem tartották kötelezőnek.)

3. bírói jog szerinti értelmezés:

3/A. csak bírói/ítélkezési gyakorlatra hivatkozó értelmezés

3/B. csak eseti bírói döntés(ek)re hivatkozó értelmezés

3/C. csak absztrakt bírói normára hivatkozó értelmezés

3/D. bírói/ítélkezési gyakorlatra és ennek alátámasztására konkrét eseti döntés(ek)re hivatkozó értelmezés

3/E. bírói/ítélkezési gyakorlatra és ennek alátámasztására absztrakt bírói normára hivatkozó értelmezés

3/F. absztrakt bírói normára és ennek alátámasztására konkrét eseti döntés(ek)re hivatkozó értelmezés

3/G. egyszerre bírói/ítélkezési gyakorlatra is, absztrakt bírói normára is és mindezek alátámasztására konkrét eseti döntés(ek)re is hivatkozó értelmezés

4. egyéb jogalkalmazói értelmezés:

4/A. közigazgatási szervek elvi jellegű határozatai szerinti értelmezés

4/B. egyéb belföldi jogalkalmazó szervek jogalkalmazó aktusai szerinti értelmezés

4/C. az ítélkező fórum államára (annak jogalkalmazó szerveire és/vagy állampolgáira és egyéb jogalanyaira) is kiterjedő szervi hatállyal bíró nemzetközi bírósági vagy egyéb jogalkalmazó szervek ítélkezési vagy döntési gyakorlata, illetve eseti döntései vagy ítéletei alapján történő értelmezés

11. *Az alkotmányos alapjogok (esetleg alapelvek) szerinti értelmezés.*²¹ Az adott jogrendszer, vagy alkotmány saját jogelvei, a katalogizált, valamint a széles körben elfogadott alapjogok tartalmának meghatározására tekintettel értelmezi a jogági szabályozást.

12. *A mögöttes etikai-erkölcsi elvek mentén történő interpretáció.*²² A társadalomban, kultúrában széles körben ismert és elfogadott általános magatartásszabályok, és életvezetést meghatározó alapelvek figyelembevételével értelmezi a jogszabályt.²³

Ezen módszerek nem önmagukban helytállóak vagy aggályosak, mindig az aktuális norma szabja meg, melyik módszer az ajánlatos. Természetszerűleg akkor állíthatjuk biztosan, hogy helyes értelmezést választottunk, ha több módszer segítségével is azonos értelmet nyertünk. (Főképp, ha a két talán legtávolabbi módszer, a szó szerinti és a jogszabály célja alapján történő értelmezéssel is ugyanoda lyukadunk ki.) Egy pontatlanul megfogalmazott jogszabálynak valószínűleg lehet több lehetséges értelmezése; de természetesen előfordul utólag keletkező joghézag is, amely a későbbi alkalmazás során veti fel a többféle interpretáció lehetőségét. A textualista irányzat mindenképpen a jogszabály merev szövegét veszi alapul. Ezen iskola „vadhajtása” a francia exegetikus jogi iskola. Megfigyelhetjük, hogy ezen felfogás hívei rendszerint a szó szerinti értelmezést alkalmazzák, a speciális jogi értelmet pedig akkor, ha maga a jogszabály definiálja konkrétan a kérdéses fogalmat.

Létezik olyan felfogás is, hogy az alkalmazható módszerek tekintetében is a törvényhozásnak kell iránymutatást adnia²⁴. Az osztrák polgári törvénykönyv (ABGB) értelmében ilyen esetekben a természetjogi elvek segítségével kötelező dönteni. Az

²⁰ Ez a felfogás közel áll az érdekkutató jogtudományhoz. Eszerint minden jogszabállyal valamilyen társadalmi érdekkonfliktust akarnak megoldani, ez a cél vezérli a megalkotását. A jogalkalmazás során meg kell találni, hogy a jogalkotó vajon kinek az érdekeit kívánta védeni, ideális esetben milyen célt akarhatott megvalósítani. POKOL 2005, 296–299. pp.

²¹ Rixer Ádám olvasatában létezik egy sui generis jogértelmezési módszer a történeti alkotmány alapján. (Ez mondhatjuk, az alkotmányos alapelvek szerinti és a klasszikus történeti – jogalkotó szándékára épülő – értelmezés sajátos keveréke.) I. RIXER ÁDÁM: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. In: Rixer Ádám (szerk.): Állam és közösség. Válogatott közjogi tanulmányok Magyarország Alaptörvénye tiszteletére. Budapest. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2012. 58. p.

²² Tóth ezt a kategóriát kicsit tágabban fogja fel. Így hívja: szubsztantív (közvetlenül valamely bevett értékre hivatkozó) értelmezés. Ez lehet például gazdasági elmélet is. Ha Posnerre gondolunk, ilyen kétségkívül étezik. (Az más kérdés, hogy a jog belső összefüggéseire tekintettel nem lévő, gazdaságossági felfogás diszfunkcionális.)

²³ Tóth még kifejezetten megkülönbözteti a jogösszehasonlító, illetve a nemzetközi egyezmények szerinti értelmezést. (Utóbbi kérdés igen messzire vinné most a tanulmány vezérfonalát, de meg kell jegyezni: ennek létjoga attól is függ, milyen felfogást követ az adott ország a nemzetközi jog és belső jog viszonya tekintetében. A jogösszehasonlító módszer részben a jogdogmatikai-jogirodalmi, részben az analogikus interpretáció kategóriájába besorolható. Emellett a jogösszehasonlítás a jogtörténettel is szoros összefüggést mutat. L. JAKAB ÉVA: *Jogtörténet és jogösszehasonlítás*. In: Nagy Csongor István (szerk.): Liber Amicorum János Martonyi - Ünnepi kötet Martonyi János tiszteletére - Festschrift für János Martonyi - Mélanges en l'honneur du János Martonyi. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 389-396. p., ill. Trócsányi László: Az összehasonlító alkotmányjog alapkérdései és korunk jogrendszerei. In: Tóth Judit – Legény Krisztián (szerk.): Összehasonlító alkotmányjog. Complex Kiadó, Budapest 2006. 23–35. pp.

²⁴ Blutman László hiányolja – a jogbiztonságot félte – a jogértelmezési elvek konzekvens rendszerét a magyar bírói gyakorlatban. (Még az alább olvasható alaptörvényi rendelkezés megalkotása előtt írta ezen gondolatait.) Jobb híján lándzsát tör – mélyen megalapozott érvrendszerrel alátámasztva – a szöveghű értelmezés mellett, határozottan elutasítva a contra legem interpretációt. L. BLUTMAN LÁSZLÓ: *Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés*. Jogesetek Magyarázata, 2010/4. 94–95. pp.

olasz polgári törvénykönyv a normák kollíziója esetén a hasonló esetekre vonatkozó szabályok alkalmazását írja elő, ha így sem dönthető el az ügy, akkor az állam jogrendjének általános elvei alapján kell ítéletet hozni. A svájci ZGB igen sajátos megoldást követ: a bírónak *elsősorban a törvénykönyv szövege* és értelme szerint kell eljárnia, másodsorban a szokásjog szerint, ahol ez sincs, az elfogadott elmélet és hagyomány alapján, ha pedig ez sem lehetséges, aszerint, hogy ő milyen módon szabályozná a tényállást. (Tehát itt kimondottan a nyelvtani, szövegű értelmezést tekintik elsődlegesnek.)²⁵

Az új Alaptörvényben megjelenik egyfajta kívánt sorrend az interpretáció módszerei vonatkozásában. A 28. cikk szerint a bíróságok a jogalkalmazás során *a jogszabályok szövegét* elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Kérdéses, hogy miképp fog ez hosszú távon ténylegesen érvényesülni a hazai bírói gyakorlatban?²⁶

A jogértelmezés terjedelmét tekintve beszélhetünk szűkítő vagy tágító interpretációról. Persze ezen fogalmak rögtön felvetnek egy kérdést. Mihez képest beszélünk szűkítő vagy tágító értelmezésről? A választ úgy adhatjuk meg, hogy nyilván a szöveghez tapadó, mereven textualista interpretációhoz viszonyítva.²⁷

III. Jogértelmezés és Alkotmánybíróság

Említést kell tennünk a jogszabály-értelmezés (tehát nem alkotmányértelmezés) alkotmányossági vonatkozásairól. Elképzelhető, hogy egy jogszabálynak több értelmezése lehetséges, melyek mind elfogadhatóak; egyiket sem lehet tarthatatlannak minősíteni²⁸. Ez önmagában még nem jelent feltétlenül alaptörvény-ellenességet. (Noha kétségteljesül aggályos a jogbiztonság szempontjából, és egyéb aspektusok esetén maga után vonhatja az Alkotmánybíróság megsemmisítő döntését.)

Az is lehetséges, hogy a bíróságok egy jogszabálynak több értelmezését használják, de ezek egyike kifejezetten hibásnak számít. Ilyenkor – legvégső esetben – a Kúria

²⁵ MACZONKAI MIHÁLY: *A pragmatikus jogértelmezés és az Európai Bíróság gyakorlata*. Doktori értekezés, 60. o., http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv/Macsonkai_Mihaly_Ertekezés.pdf, letöltés dátuma: 2014. szept. 1.

²⁶ Eleve kérdésessé teszi az az „előkérdés”, hogy az Alaptörvény maga közvetlenül mennyire fog érvényesülni és alkalmazásra kerülni a bírói gyakorlatban. Mint láttuk, a jogszabály célja és az Alaptörvény szerinti, valamint a szubsztantív értelmezés az elsődlegesen elvárt, de mivel ezen elvek mentén a *jogszabály szövegét* kell értelmezni, ebből mintegy a nyelvtani értelmezés elsődlegessége is levezethető.

²⁷ Tehát mondjuk a szavak hétköznapi jelentése szerinti szöveghez tapadó értelmezést a kontextuális interpretáció lazítja fel. Még kevésbé szöveghez tapadó a kontextuálishoz képest a jogdogmatikai módszer, nem is beszélve a jogalkotó szándéka szerinti módszeréről. Tegyük hozzá: ha jogok korlátozásáról rendelkezik egy norma, akkor legfőleg a szűkítő értelmezés elfogadható a szöveghez tapadóhoz képest. Blutman László azt veti fel, hogy fogalmilag igen képlékeny, hogy a kiterjesztésnek egyáltalán hol vannak a határai. BLUTMAN 2010, 96. p.

²⁸ A nyelvtani értelmezésnél gyakori, hogy valamilyen „plusz” információ az elvileg szóba jöhető lehetséges értelmezések térénumának leszűkítését jelenti, tehát azt, hogy a kontextus és az értelmezési szituáció sajátosságai figyelembe vételével a szavak stb. potenciális, a pusztán betű szerinti értelemről kiinduló jelentéséből kiválasszuk azt az egyet (vagy néhányat), amelyet az adott szó stb. jelent (vagy amelyet biztosan nem jelent). I. TÓTH 2009.

remélhetőleg felülvizsgálati eljárás keretében orvosolja a jogsérelmet, amennyiben annak feltételei fennállnak, jogegységi eljárást folytat le. Ez a bizonyos „hiba” azonban nem biztos, hogy eléri az alaptörvény-ellenesség szintjét, ekképp az sem biztos, hogy az Alkotmánybíróságnak lehet-e hatásköre eljárni.

Ha egy norma kizárólag olyan jelentést tartalmat hordoz, amely nem lehet egy jogárami törvényhozó hatalom célja, úgy nagy valószínűséggel az Alkotmánybíróság megsemmisítő döntése vár rá. Az ilyen jogszabály abszurditását észlelniük kell az egyes eljáró bíróságoknak, és fontos, hogy az eljárás felfüggesztése mellett kezdeményezzék az Alkotmánybíróság döntését.

Az igazi nehézséget azon ügyek eldöntése jelenti, amelyek esetében egy norma vagy több lehetséges értelmezés mellett az értelmezések egyike alaptörvény-ellenes, vagy pedig (megint csak több lehetséges értelem esetén) a jogértelmezések összes módszerének alkalmazása csak egyetlen olyan jelentést hoz ki, amely megfelel az alkotmányosságnak. Ez utóbbi esetkörök érinthetik érzékenyen az Alkotmánybíróság és a Kúria közötti hatáskörmegoszlást. Amennyiben ugyanis előbbi taláros testület nem csak Alaptörvény-ellenesség, hanem „csupán” jogellenesség esetén is megállapítja saját hatáskörének fennállását, úgy lényegében „szuperbírósággá” válik, voltaképp minden konkrét ügyben a Kúria fölé emelkedik. Ezzel átlépne rendeltetésén, jelentős jogbizonytalanságot okozva, a céltól eltérően egyszerűen ötfokozatúvá átalakítva a bírósági rendszert.

Ennek tükrében sajátos, hogy Azerbajdzsán és Kambodzsa alkotmánya kifejezetten az ottani alkotmánybíróságot jogosítja fel a *törvények* értelmezésére is. (L. 130. cikk, ill. 136. cikk) *Ádám Antal* elmélete mutat rá arra, hogy az Alkotmánybíróság a normának az Alaptörvénnyel való összevetése során szükségképpen értelmezi – az Alkotmány mellett – a vonatkozó normát is. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy akár magánszemélyek is alkalmaznak és így értelmeznék jogszabályokat mindennapi életük során. A különlegességet abban látom, hogy az említett értelmezések kifejezetten kötelező erővel bírnak.²⁹

*A kérdéses veszélyt át lehetne hidalni az alkotmányjogi panaszra vonatkozó rendelkezések nagyon szabatos, kazuisztikus szabályozásával, illetőleg egy nagyon bölcs, diplomatikus jogértelmezési gyakorlattal. A vonatkozó norma igen lakonikus volta miatt hazánkban a második megoldásra maradt esély. Ez pedig az „Alaptörvény-ellenesség” és jogellenesség nagyon határozott elválasztása, természetesen az Alkotmánybíróság és a Kúria átgondolt együttműködése révén. Ennek gyakorlata hosszú évek alatt fog kikristályosodni.*³⁰

Sajátos az 1/1993. (I. 13.) AB határozat, mert nem magát az Alkotmányt, hanem az önkormányzati törvényt értelmezte egy beadvány kapcsán. Ennek nyomán az Ötv. 74. § (1) bekezdése szerint: „A megyei közgyűlés tisztségviselői: az elnök és az alelnök, akiket a közgyűlés a jelenlévő képviselők kétharmados szavazati többségével, titkos szavazással négy évre választ.” A törvény szövegéből az következik, hogy a megyei közgyűlés egy alelnököt választ. Ezt az idézett rendelkezés megfogalmazásában az egyes szám használata mellett a határozott névelő használata is megerősíti. De erre az értelmezésre lehet jutni az Ötv. szervezeti kérdésekben alkalmazott szabályozási módját figyelembe véve is. A törvény szövegéből mindenütt nyilvánvalóan megállapítható,

²⁹ L. ÁDÁM ANTAL: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*. Osiris, Budapest, 1998. 73. p.

³⁰ L. a problémakörrel részletesebben: CSERVÁK CSABA: *Az ombudsmantól az Alkotmánybíróságig – Az alapvető jogok védelmének rendszere*. Lícium-Art, Budapest, 2013. 13–28. pp.

hogy a törvényhozó valamely tisztséget vagy szervtípust akként kívánt-e intézményesíteni, hogy abból csak egy hozható létre (pl.: a közgyűlés elnöke, alelnöke, polgármester, főjegyző, jegyző, önkormányzati hivatal), vagy pedig úgy kívánt rendelkezni, hogy – az önkormányzat döntésétől függően – az adott tisztségből, vagy szervből több is létrehozható (pl. alpolgármester, tanácsnok, bizottság).

Vinnai Edina utal kiváló tanulmányában arra a különös esetre, amikor az Alkotmánybíróság szintén egy jogszabályt (Btk. 217. § tiltott határátlépés) értelmez a norma-kontroll során, ráadásul „nyelvészkedve”, az egyszerű szóértelmezésen túlmenve.

„A magyar nyelv általános szabályai szerint a vagy kötőszó az egymás után következő fogalmakat általában nem elválasztja, hanem összekapcsolja. Ebből következően tehát, a vagy kötőszóval összekapcsolt két fogalmat követő jelző, mint ún. hátravetett jelző, mindkét fogalomra egyaránt vonatkozik. Ilyen esetben ugyanis a fogalmak kapcsolata a jelző szempontjából csak a kötőszó előtt kitett vesszővel szüntethető meg.” (58/B/1990. AB határozat). Ez önmagában dicséretes megközelítés, de érdekes, hogy fél sem vetődött nyelvész-szakértő igénybevétele.³¹

IV. A textualizmus korrekciója

Antonin Scalia megkísérelte a szöveghű értelmezést – nyelvtani jellegű érvekkel – összhangba hozni a többi módszerrel. Ennek előmozdítására 19 ún. „értelmezési kánont” dolgozott ki. (Mind jogtudósi, mind bírói munkássága során a legközismertebb, az utca embere számára is legegyszerűbb nyelvtani interpretációt tartotta kiindulópontnak.)

A szándékutató, célkutató jogfelfogás (*purposivism*) azt jelenti: a jogalkotó szándéka a norma értelmének megalkotása volt, és valószínűsíteni kell, hogy rendelkezett azzal a nyelvi képességgel, mellyel az akaratának és szándékának megfelelő jogi szöveget hozta létre, és ez a szándékának megfelelő rendelkezést alakította ki. (Tegyük hozzá kritikusan, ezen regula nem igazán vesz tudomást a hibás jogalkotás problémáiról, a joghézagokról.)³²

Egy másik kánon akként rendelkezik: a szöveg által lehetővé tett értelmezések közül azt kell alapul venni, amely nem oltja ki annak célját, nem semmisíti meg annak hatékonyságát³³. (A hatékonyság ehelyütt szintén a jogszabály célja szerinti értelmezéshez közelít.)

A harmadiknak tekintett vezérelv arra ösztönzi a jogalkalmazót, hogy a norma szövegét lehetőség szerint mindig úgy kell interpretálnia, ahogy az „általános nyelvi képesség birtokában” az utca embere a mindennapokban azt érteni szokta.³⁴ (Ez tehát lényegében a szó szerinti nyelvtani értelmezés mellett teszi le a garast speciális nyelvtani interpretációval szemben.)

³¹ VINNAI 2014, 35. p.

³² Első kánon. SCALIA, ANTONIN – GARNER, BRYAN A.: *Reading law: The Interpretation of Legal Texts*. Thomson and West, Eagan, 2012. XXVI., ill. POKOL BÉLA: *Alkotmánybíráskodás. Szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben*. Kairosz Kiadó, Budapest 2014. (2014/a), 191. p.

³³ Második kánon. POKOL 2014/a, 192. p.

³⁴ Harmadik kánon. POKOL BÉLA: *A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben* Jogtudományi Közlöny, 2014/3. (2014/b) 130. p.

Az *originalizmus* azt jelenti, hogy mindig a megalkotáskor fennálló értelmet kell alapul vennie a jogalkalmazónak. A szavakat és a kifejezéseket mindig úgy kell a bírónak értenie, ahogy azt a jogalkotó érthette. Ám ha ezzel az értelemmel már nem lenne megfelelő a régi szabály a megváltozott körülmények között, akkor a törvényalkotónak kell új jogszabályt alkotni, és nem a bírónak átértelmezni. (Ez klasszikusan a jogalkotó szándéka szerinti értelmezés leképeződése. Álláspontom szerint ez a felfogás nem ad megfelelő segítséget az utólagos joghézag bíró általi megoldására, például egy civilisztikai jogvita esetére.)³⁵

Az adott alanyi jog gyakorlásához szükséges cselekvési szabadság akkor is beleértendő a rendelkezés szövegébe, ha az szövegszerűen nincs kifejezve benne.³⁶ (Ha valakinek joga van learatni a búzát, akkor evidencia, hogy joga van a földre való bejutáshoz is. Ez kissé az „akinek joga van a többhöz, joga van a kevesebbhez is” joglogikai maxima leképeződése.)

Az általános szavak használatát a jogi rendelkezések szövegében nem lehet a jogalkotó szándékára hivatkozva szűkíteni.³⁷

Valami említése egy jogi rendelkezés szövegében kizárja abból a nem említett másokat.³⁸ (Ez lényegében az *argumentum a contrario* joglogikai elve).

A konjunktív kontra diszjunktív értelmezési kánon iránymutatásai jelentik *Scalia* 8. téziséét, és ez abban csendül ki, hogy a szöveg nyilvánvaló értelmének (és kötelező erejének) terjedelme mennyivel nagyobb lehet annál, mint amit első látásra egy átlagosan képzett jogász gondolna.³⁹

Az „*unintelligibility canon*” úgy szól: a rendelkezés értelmének abszurditása annak félretolását eredményezi a bírói döntésben.⁴⁰ (Ez az „*argumentum ad absurdum*” joglogikai vezérelve. Tegyük hozzá, a félretolás az amerikai modellben természetes, de a centralizált alkotmánybírói rendszerben azért erősen aggályos lehet, mert mintegy az eljáró bírót alkotmánybíróvá emeli.)

A 10. sorszámú kánon az angol nyelv szófajaira nézvést ad instrukciókat⁴¹.

³⁵ Negyedik kánon. POKOL 2014/a, 193–194. pp.

³⁶ Ötödik kánon. SCALIA – GARNER 2012, 97. p., ill. POKOL 2014/a, 195. p.

³⁷ Hatodik kánon. POKOL 2014/a, 197. p.

³⁸ Hetedik kánon. POKOL 2014/b, 132. p.

Témánk szempontjából kifejezett érdekes, hogy Tóth J. Zoltán mit állapít meg a joglogikai maximák kapcsán:

„A logikai értelmezés egy különös érvelési mód, melynek jellemzője, hogy leginkább célzatosan, mégpedig akkor alkalmazzuk, ha a szöveg egyértelmű szó (vagy inkább betű) szerinti jelentésével szemben álló (genézisét tekintve pusztán intuitív helyesnek érzett) értelmezési eredményre szeretnénk eljutni.” TÓTH 2009.

³⁹ Nyolcadik kánon. Az „és”, illetve „vagy” kötőszóval összekötések eltérése jön itt számba, de ha ezek negációval, az esetleg többes számmal együtt szerepelnek vagy más specifikus összekötő szó színezheti értelmüket, akkor különböző esetek jönnek létre, ám ezek általános nyelvi értelme így is biztos iránymutatást ad, és így a nyilvánvaló értelem ezzel együtt köti a jogalkalmazót. POKOL 2014/a, 198. p.

⁴⁰ Kilencedik kánon, POKOL 2014/a, 201. p.

⁴¹ Tizedik kánon, SCALIA – GARNER 2012, 150–151. pp., ill. POKOL 2014/a, 203–204. pp.

a) A névmások és a jelzők mindig az előttük levő utolsó szóra vonatkoznak.

b) Igék vagy főnevek névelő nélküli felsorolásszerű szövegezésében az első tagnál levő jelző vagy határozó mindegyikre vonatkozik, ám ha névelővel állnak, akkor nem, és ha egy határozó az egyik után veszt az elválasztása nélkül áll, akkor az csak arra vonatkozik.

A konzisztens szóhasználat feltevésének elve azt jelenti, hogy egy jogszabályon belül a használt szavaknak mindig ugyanaz az értelmük, másfelől viszont azt foglalja magában, hogy ha egy fogalmi körbe valamire már más kifejezést használt a jogalkotó ugyanabban a törvényben, akkor abból az értelem megváltozására kell következtetni.⁴² (Egy tudományos műben lehet a szóismétlés elkerülése végett az alapvető jogok biztosa után ombudsmant használni, de egy jogszabályban – cél nélkül – nem.)⁴³

A jogi rendelkezés szövegében lehetőség szerint minden kifejezésnek értelmet kell tulajdonítani az adott rendelkezés interpretációjánál, és egyet sem lehet figyelmen kívül hagyni. Ebből következően olyan értelmezést kell mindig választani, amely e követelményt teljesíti, és háttérbe kell tolni az ezzel szembenálló értelmezést (*surplusage canon*). Nem lehet úgy értelmezni egy rendelkezést, mintha az egyik kifejezést bele sem írták volna⁴⁴. (I. A 23/1990. (X. 31.) AB-határozat: életétől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Az „önkéntesen” kifejezésnek nincs funkciója a normában.)

A harmónia értelmezési kánonja akként rendelkezik, hogy nem lehet úgy értelmezni egy jogszabály egyik rendelkezését sem, hogy az ellentmondásba kerüljön egy másik rendelkezésével, és mindig azt az értelmezést kell előtérbe helyezni, amely harmóniába hozza a fenti rendelkezéseket⁴⁵.

Amennyiben ellentmondó jogi rendelkezések merülnek fel egy jogeset eldöntésekor, akkor mindig a speciálisan az esetre konkrétan vonatkozó rendelkezést kell előnyben részesíteni, az általánosabban szabályozó rendelkezést félretolva⁴⁶. (Lényegében ez „a speciális lerontja az általánost” elv megjelenése. Magam a szó szűk értelmében ezt nem tekintem félretolásnak.)

Ha két ellentmondó normát egy törvényben nem lehet harmóniába hozni, akkor mindkét rendelkezést félre kell tolni, és akként kell gondolni, hogy kioltják egymás értelmét – így rendelkezik a harmonikus értelmezés parancsa.⁴⁷ (Ez megint az amerikai rendszer sajátossága lehet, a kontinensen veszélyes vizekre vinné a jogalkalmazót.)

Egy felsorolásban szereplő szavak értelmét mindig az egymás általi szűkítés segítségével kell interpretálni. (*noscitur a sociis*)⁴⁸. A szavak esetleges sokértelműségét így a kontextus segítségével lehet feloldaniuk a bírácoknak. (Ez voltaképp a kontextuális értelmezés megjelenése.)

Amennyiben általános kifejezések követnek egy felsorolásban lévőket, akkor ezekkel az általános kifejezésekkel csak olyan további elemeket lehet bevonni a rendelkezés alá, amelyek a felsorolásban levő konkrétabb kifejezésekkel egy osztályba tartoznak (*ejusdem generis*). Például a diszkrimináció tilalmánál az egyéb helyzet szerinti megkü-

⁴² Tizenegyedik kánon, POKOL 2014/a, 206. p.

⁴³ Ennek ellenkezőjére is felfigyelhettünk a gyakorlatban: a korábbi Ptk. 538. § (1) bekezdése a biztosítási jogviszony létrejöttékor kiállított blanketta-szerződést „biztosítási kötvénynek” nevezte, jóllehet nem minősült értékpapírnak. A kötvény pedig nem csupán a mindennapi szóhasználatban, de a tételes jogszabályokban is egyértelműen értékpapírt jelent(ett). Az ilyen megfogalmazás mindenképpen értelemzavaró lehet. L. BÍRÓ – LENKOVICS 1997, 143. p.

⁴⁴ Tizenkettedik kánon, POKOL 2014/a, 207. p.

⁴⁵ Tizenharmadik kánon, POKOL 2014/b, 135–136. pp.

⁴⁶ Tizennegyedik kánon, SCALIA-GARNER i.m. 185-186. p., POKOL 2014/a, 208. p.

⁴⁷ Tizenötödik kánon, POKOL 2014/a, 210. p.

⁴⁸ Tizenhatodik kánon, SCALIA – GARNER 2012, 196-197. p., ill. POKOL 2014/a, 210. p.

lönböztetés az ember alapvető minőségére utal, és így csak a hasonló alapú további megkülönböztetéseket lehet tilalmazottnak venni.⁴⁹

Az egyes jogszabályok rendelkezéseit mindig úgy kell interpretálni, hogy az lehetőleg ne álljon szembe más jogszabályok érintkező rendelkezéseivel – mondja az „átfogó joghoz konform” kánonja. Ez lényegében a dogmatikai értelmezéshez közelít.⁵⁰

A szuverenitásról lemondást egy rendelkezés értelmezése kapcsán csak akkor lehet feltételezni, ha az a normából nyilvánvaló értelemmel megfogalmazva következik – mondja ki határozottan *Scalia*. Ennek előzményei már az angol *Blackstone*-nál megtalálhatóak. (Például az Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdés tekintetében: a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai ezért nem állnak a szuverén alkotmányozó hatalom fölött.)⁵¹

E sorok írója ott húzza meg a határt, hogy a nyelvtani jogértelmezés terrénum a kérdéses jogszabály szövegének (kontextusának) elemzéséig tart, mivel a nyelvészet is az adott szöveg alapján tudja az értelmet kibontani.⁵² Amennyiben már más jogszabály kerül bonckés alá, úgy a jogdogmatikai értelmezés kategóriája vonatkozik az interpretációra.⁵³

Meglátásom a nyelvinek minősített értelmezést használó bírói/hatósági határozatok tanulmányozását követően,⁵⁴ hogy túlnyomóan nem valamiféle tudományos nyelvészeti technikát⁵⁵ takar a nyelvtani értelmezés, hanem általában éppen valamilyen tudományos mlyebb (ellen)állásponttal szemben az egyszerűbb megoldás választását.⁵⁶

⁴⁹ Tizenhetedik kánon, POKOL 2014/b, 137. p.

⁵⁰ Tizennyolcadik kánon, POKOL 2014/a, 213. p.

⁵¹ Tizenkilencedik kánon, POKOL 2014/b, 138. p.

⁵² A szöveg (textus) megszerkesztett, lezárt nyelvi egységet jelent. A teljesség, kerektség, lezártág jellemzi. A nyelvi egységek csúcsa, szerkezeti összekapcsoltság az alapja. (Balázs Géza nyomán) BALÁZS GÉZA: *Érettségi témakörök, tételek - Magyar nyelv*. Corvina. Szeged, 1994. 139–141. pp.; Hasonlóra ad alapot a BH 26/2009. Ebben a Legfelsőbb Bíróság azzal érvelt, hogy a Munka Törvénykönyve (Mt.) szabályait az Mt., vagyis a munkaviszonyra vonatkozó szabályok kontextusában lehet csak alkalmazni, a cégjogi szabályok kontextusában nem, ez utóbbiak ugyanis más életviszonyokra vonatkoznak.

Talán ott lehetne kompromisszumot találni, hogy ha az adott keretdiszpozíció mellett maga az adott jogszabály utal egy másik jogszabály kifejezett szövegére, akkor nagyon tág értelemben még beleférhet a kontextuális értelmezésbe.

⁵³ Egy kicsit meghaladtá teheti ezt a felfogást a szöveg kognitív alapú megközelítése. Eszerint adott szövegnek is több lehetséges szövegvilága van, amelyek megalkotása dinamikus folyamat. A szövegalkotó és a szövegbefogadó előismeretei is árnyalhatják a jelentést, tehát tágabb összefüggésekben kell vizsgálni. I.: KABÁN ANNAMÁRIA: *Szövegtan*, in: BALÁZS GÉZA (szerk.): *Nyelvészetről mindenkinek*. Inter, Budapest, 2011. 353. p.

⁵⁴ Tóth J. Zoltán elemzése kapcsán magam is áttekintettem a kérdéses bírói joganyagot. A 2009-es döntések közül: BH 2, BH 3, BH 5, BH 9, BH 19, BH 21, BH 30, BH 34, BH 35, BH 37, BH 62, BH 66, BH 71, BH 76, BH 81, BH 82, BH 89, BH 93. A 2011-es BH-k közül: BH 1, BH 2, BH 23, BH 26, BH 29, BH 47, BH 50, BH 54, BH 61, BH 72, BH 76, BH 78, BH 89, BH 93, BH 104, BH 105, BH 117. Kiemelném a BH 73-at 2009-ből, amely esetében a bíró az „elvonás” szót hétköznapi jelentése szerint interpretálta. Eszerint „minden olyan szerződésellenes magatartás elvonásnak tekinthető, amelynek eredményeként a tartozás kiegyenlítése részben vagy egészben meghiúsul”.

⁵⁵ Kivételként I. alább az 58/B/1990. AB határozatot.

⁵⁶ Számos beadvány alkotójaként, illetőleg az arról döntő hatóságok tagjaként például olyan nyelvészeti kérdéseket láttam volna célszerűnek néhány jogszabály lényegi értelmének feltárásához, mint mondjuk a topik és a predikátum kérdése. Ez leginkább (nyelvtani jellege mellett) abban segítene, hogy mi az adott jogszabály rendeltetése, mi a jogszabály célja. A topik ugyanis a mondatoknak azon összetevője, amely megnevezi, hogy a mondat (közlésbeli-jelentéstani szerepe szerint) miről tesz állítást. L. erről É. KISS KATALIN: *Mondattan*, in: É. KISS KATALIN „et. al.”: *Új magyar nyelvtan*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 21–22. pp.

V. A Történeti Alkotmány mint értelmezési háttér

Egyes szerzők szerint aggályos⁵⁷, hogy a Történeti Alkotmány vívmányaival összhangban kell értelmezni a hatályos magyar Alaptörvényt.⁵⁸ Vörös Imre akadémikus érvelése első olvasatra elgondolkodtatónak tűnhet ama vonatkozásban, hogy kérdéses lehet, hogy a történeti alkotmány *mely vívmányáról* van szó.⁵⁹ Amennyiben ez a későbbiekben a jogalkalmazás során⁶⁰ továbbra is komoly vitákat fog kiváltani, *de lege ferenda* elképzelhető a fogalom pontos definiálása. További felvetése szerint a gond abban van, hogy a történelmi (nyilván nem történeti) alkotmányra való hivatkozási lehetőség tekintetében *nincs időelhatárolás*, pedig szerinte kellene lennie. Leegyszerűsített lenne a válasz, hogy a történelmi alkotmánynak alapvető fogalmi jegyét képezi, hogy benne nincs időelhatárolás, hiszen egy *folyamatról* van szó.⁶¹

Bizonyos jogintézmények tartalmának egészen pontos meghatározása, letisztult és következetes alkalmazása eredeti időszakukban sem valósult meg maradéktalanul, eképp „ezek közvetlen használata csak a jogrendszer egészének jelentős mértékű – s egyúttal szükségtelen – túlterhelésével lenne lehetséges, ami egyúttal a történeti alkotmány intézménye iránti mai közbizalmat is erodálná.”⁶²

A vívmányok adoptálása természetsszerűleg „csak az eltelt időszak alkotmányos követelményeinek figyelembevételével lehetséges”⁶³

Másfelől, a lehetséges válaszadás az időelhatárolás helyett, hátha az lehetne, hogy a történelmi alkotmány egyes szakaszainak eredményeit, vívmányait, nem szó szerint kell interpretálni, hanem csupán *értelemszerűen*.⁶⁴

⁵⁷ L. különösen VÖRÖS IMRE: *A történelmi Alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Jogtudományi Közlöny 2016/10. 491–500. pp.

⁵⁸ Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés

⁵⁹ L. erről SZALMA JÓZSEF – CSERVÁK CSABA: *A Történeti/Történelmi és a kartális alkotmány teljességéről és jogalkalmazási kérdéseiről*. LÉTÜNK (Újvidék), megjelenés alatt, 2017. 11. p.

⁶⁰ A kézirat lezártaig hozzávetőleg egy tucatnyi alkotmánybíróági határozatban jelent meg a Történeti Alkotmány vívmányaira való hivatkozás. Így különösen Pl.: 33/2012. (VII. 17.) AB határozat; 7/2014. (III. 7.) AB határozat; 34/2014. (XI. 14.) AB határozat; 29/2014. (IX. 30.) AB határozat; 28/2014. (IX. 29.) AB határozat; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat; 23/2014. (VII. 15.) AB határozat; 4/2014. (I. 30.) AB határozat; 34/2013. (XI. 22.) AB határozat; 31/2013. (X. 28.) AB határozat; 25/2013. (X. 4.) AB határozat; 21/2013. (VII. 19.) AB határozat; 6/2013. (III. 1.) AB határozat. L. RIXER ÁDÁM: *A vívmány-teszt*. megjelenés alatt, 2017. 39. p.; A szerző szerint a vívmányok alkalmazása ritka, véletlenszerű, kevéssé következetes, legtöbbször csak említés-szintű, egyik esetben sem ügydöntő jellegű.

⁶¹ SZALMA – CSERVÁK 2017, 11. p.

⁶² RIXER 2012, 85. p.

⁶³ VARGA NORBERT: *Ideiglenesség és jogfolytonosság. Történeti jogintézmények szerepe a magyar alkotmányozásban*. DIEIP, 2011/2. 4. p. (www.dieip.hu, 2011. máj. 16.)

⁶⁴ Pl. a történelminek és sarkaltosnak nevezhető az 1848-as VIII. törvénycikk a közteherviselésről. Mai értelmezése ennek a törvénynek az, hogy az offshore cégeknek és a bankoknak is kötelezettségük hozzájárulni az (ittthoni) közterhek viseléséhez. A tisztséghalmozás tilalmát már az Aranybulla 30. Cikkelye is kimondta; ennek újbóli normatív megalapozását jelentette a polgármesteri és országgyűlési képviselői tisztség összeférhetetlenné nyilvánítása. Ilyenkor például a történeti előzmények a jogszabályi rendelkezések nyitottsága esetén a jogértelmezésnél (l. alább) a szigorúbb meghatározást indokolnák. A privatizációnál a jobbágyfelszabadítás tanulságait lehetett volna felhasználni, mert annak intézményei szintén a maga korában kötött tulajdonviszonyoknak – az addigi elnyomottak javára történő – átalakítását célozták. A jobbágyfelszabadításról I. átfogóan HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Jobbágyfelszabadítás és annak nehézségei Magyaror-*

A Történeti Alkotmány értelmezési háttérként való deklarálást azért nem tekinthetjük „veszélyesnek”, mert az csak egyik módszer a (nagyjából) 12 kategória közül.⁶⁵ Annak eredménye eleve nem lehet sem *contra legem*, sem pedig a többi módszer következményével ellentétes.⁶⁶

A történeti vívmányok sarokpontjainak kikristályosítása az elkövetkező évek egyik legnagyobb kihívása lesz az Alkotmánybíróság számára.⁶⁷ Mivel a Történeti Alkotmány – nem kartális dokumentum lévén – eleve több elemből tevődhet össze, kérdéses, hogy milyen jogforrásokat vehetünk egyáltalán e körben számításba.⁶⁸ Az egyebekben vívmánynak nem tekinthető (ad absurdum visszalépést jelentő) jogszabályok egyes előremutató rendelkezéseinek megítélése is relatív.⁶⁹ A maga korában meghatározó jelentőségű szokásjog figyelembevétele különösen összetett kérdéskör.⁷⁰

---

szágon 1848/49-ben. In: MEZEY BARNA – VÖRÖS IMRE (szerk.): A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma: Jogtörténetek 1848-ról. Logod Bt., Budapest, 2001. 105–118. pp.

⁶⁵ Vezérfonál lehet a kérdés rendezéséhez a jog négyrétegűségének elmélete, amely legmarkánsabb megfogalmazása Pokol Bélához fűződik. Ezen elmélet szerint a jog az írott jogszabályok szövegrétegéből, a jogdogmatika rétegéből, a bírói jog rétegéből, valamint az alkotmányos alapjogok rétegéből áll. E rendkívüli fontosságú gondolat mentén további distinkciókat tehetünk. L. ehhez POKOL BÉLA: JOGELMÉLET, Századvég Kiadó, Budapest, 2005. 11–195. pp.

A jog rétegei tekintetében ugyanis elkülöníthetünk jogalkotási és jogértelmezési rétegeket. Mivel azonban minden rétegnek – helyesen vagy helytelenül akár – lehetnek előbbi és utóbbi funkciói is, hasznosabb, ha mind a négy réteg vonatkozásában elkülönítünk jogalkotási és jogértelmezési szelvényeket is. (Tehát összességében nyolc szelvényről beszélhetünk.) Természetesen elsődleges a jog szövegrétegének jogalkotási funkciója.

⁶⁶ A kritikákra adott további cáfolatként l. SZMODIS JENŐ: *Az alkotmányos történelmi vívmányok szerepéről a normakontrollban – Szélgjegyzetek Vörös Imre akadémiai székfoglaló előadásához.* Jogelméleti Szemle 2016/4. 176–183. pp.

⁶⁷ Rixer Ádám megkísérel felállítani egy kritériumrendszert. A vívmányok figyelembe vételénél az alábbi aspektusokra kell figyelemmel lenni. L. RIXER 2017, 39. p.

- az első, hogy van-e, egyáltalán feltárható-e olyan korabeli (jog)intézmény, amely – adott esetben - az AB által vizsgált ügygel összefüggő, releváns elemeket is tartalmaz;

- a második, hogy az a jogforrás, amelyből a korabeli „előkép” megismerhető, lehet-e vívmány forrása,

- a harmadik, hogy az első két kérdésre adott igenlő válaszon túl vívmány jellegű-e az adott intézmény, abban az értelemben, hogy valamely „előremutató” jogelvre közvetlenül mutató természettel bír.

- a negyedik szempont az, hogy a korabeli jogintézmény vívmány jellegű-e, abban az értelemben, hogy alkalmazására saját korában ténylegesen sor került.

⁶⁸ Rixer Ádám kritikusan említi, hogy Szalay Péter alkotmánybíró 4/2014. (I. 30.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolása – mindenfajta alátámasztás nélkül – eleve adottnak veszi, hogy a történeti alkotmány vívmányainak lelőhelyei csupán jogszabályok. RIXER 2017., 51.p.; Az is kérdéses, hogy a Történeti Alkotmány hatályvesztését követően alkotott egyes normák (például az előző Ptk.) ma jelenthetnek-e értelemezési háttérrel. L. BALOGH ELEMÉR: *Alkotmányunk történetisége*, In. BALOGH ELEMÉR (szerk.): A Történeti Alkotmánytól az Alaptörvényig. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015. 57. p.

⁶⁹ Rixer megfogalmazása szerint kérdés, hogy lehet-e beteg fának egészséges gyümölcse. Meglátása szerint például a zsidóság korlátozását rendező jogszabályoknak például a szakmai kamarák létrehozása tekintetében lehetnek dicséretes rendelkezései. RIXER 2017, 50. p

⁷⁰ Különösen annak egyértelműsége lehet kérdéses. Szabó István utal a törvényhozás által meghagyott szokásjog konszenzusos voltára. SZABÓ ISTVÁN: *Történeti alkotmány a polgári korban.* Jogtörténeti Szemle, 2014/4-2015/1. 100. p.

VI. A „láthatatlan Alkotmány”

A téma kapcsán nem kerülhetjük meg – a rendszerváltozás során kikristályosodott – „láthatatlan Alkotmány” kérdéskörét. Ez ugyanis maga (volt) az értelmezett Alkotmány. Első alkotmánybírói elnökünk, *Sólyom László* arc poeticájának tekinthető koncepció a 23/1990 (X. 31.) AB határozatban, illetőleg annak párhuzamos indokolásában jelent meg igen markánsan.

„Az Alkotmánybírósnak folytatnia kell azt a munkáját, hogy értelmezéseiben megfogalmazza az Alkotmány és a benne foglalt jogok elvi alapjait és ítéleteivel koherens rendszert alkot, amely a ma még gyakran napi politikai érdekből módosított Alkotmány fölött, mint „láthatatlan Alkotmány”, az alkotmányosság biztos mércéjéül szolgál; és ezért várhatóan a meghozandó új Alkotmánnyal, vagy jövőbeli alkotmányokkal sem kerül ellentétbe. Az Alkotmánybírósnak ebben az eljárásban szabadságot élvez, amíg az alkotmányosság fogalmának keretén belül marad.” Az Alkotmánybírósnak például az emberi méltósághoz való jogból mint szubszidiárius alapjogból levezetett, „kiolvasztott” olyan egyéb alapvető jogokat, amelyek nem szerepeltek konkrétan a normaszövegben. A szakirodalomban felvetődött az a kritika, miszerint a zsinórmértéket jelentő német alkotmánybíróstól eltérően a hazai testületnek erre nem volt szövetszerű felhatalmazása.⁷¹ Tegyük hozzá, hogy a mintegy 40 évnyi, jogállami hagyományokat nélkülöző törvényhozást követően, a szocialista jogszabályokat jogfolytonosan hatályban tartó rendszerben e felfogás létjoga jóval inkább védhető, mint napjainkban. Amit a rendszerváltó parlament – részben idő hiányában – akkor még nem tudott véghezvinni, azt részben az Alkotmánybírósnak kellett megtennie, még ha legitimációs szempontból kifogásolható is. Az új Alaptörvény nemhogy nem helyezkedett radikálisan szembe a „láthatatlan Alkotmánnyal”, hanem egyes elemeit kifejezetten, szövetszerűen beiktatta az új Alaptörvénybe. (Így például a hatalommegosztás a C) cikkbe, az alapjogok korlátozására vonatkozó „szükségességi és arányossági teszt” az I. Cikkbe.) *Természetesen a korábbiakat megismételve ki kell emelnünk, hogy a „láthatatlan Alkotmány” új normatív tartalmat nem hozhat be a hatályos jogba; jogalkotó precedens helyett maximum jogértelmező precedenst jelenthet.*

A magyar jogi közbeszédben a láthatatlan alkotmány kifejezés értelme letisztult: a láthatatlan alkotmány nem egyéb, mint az Alkotmánynak az Alkotmánybírósnak tevékenysége nyomán konkretizálódó tartalma, amely egyúttal a testület jövőbeni munkájának keretét is szolgál.⁷² A „láthatatlan” jelző lényegében azokra az általánosan elfogadott erkölcsi, morális alapelvekre utal, amelyek bármely alkotmánynak mögöttes indokai és elvei.⁷³ Azt is figyelembe véve, hogy az ezen elvek katalógusára vonatkozó közmegegyezés nincs kitéve jelentős változásoknak, egyenesen felmerülhet, hogy a történeti alkotmány láthatatlan alkotmánnyal történő azonosítása lehetséges. Még akkor is, ha ma a láthatatlan alkotmány alapvetően jogdogmatikai, jogelméleti kategóriaként merül fel, szemben a történeti alkotmány elsődlegesen jogtörténeti tartalmaival.⁷⁴ Ennek az állítás-

⁷¹ L. POKOL 2005, 114–120. pp.

⁷² L. pl. ILLÉSY ISTVÁN: *Az Alkotmánybírósnak működésének kezdeti problémái*. JURA 2001/1. 58–65. pp.

⁷³ RIXER ÁDÁM: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. KRE-ÁJK Kiadvány, Budapest, 2012. 29–30. pp.

⁷⁴ L. RIXER 2012, 29–30. pp.

nak nem mond ellent az a tény sem, hogy egyesek szerint jogtudományunkban a láthatatlan alkotmány tartalma pontosabban kimunkált, mint a történeti alkotmányé.

„A volt alkotmánybíróági és köztársasági elnök tehát abban bíz, hogy életműve nem vész el, az meghatározó marad az új Alaptörvény értelmezésénél is. *Voltaképpen a húszéves alkotmánybíróági gyakorlatot nyilvánítja „történelmi alkotmánnyá”, amelyre – pontosabban: amelynek vívmányaira – az Alaptörvény értelmezésénél figyelemmel kell lenni. (Ez persze minden bizonnyal ellentétes az alkotmányozói szándékkal [...]).*”⁷⁵

Az Alaptörvény 4. módosítását követően merült fel, hogy a korábban hozott alkotmánybíróági határozatokra nem lehet (precedensként) hivatkozni.⁷⁶ Igaz ez? A válasz összetett. Az Alkotmánybíróság határozatai nem jogalkotó, hanem jogértelmező döntések. Ezek jogi sorsa az értelmezett joganyag jogi sorsát osztják.

Az Alkotmánybíróság azonban jogfolytonos szervezet a korábbi törvény szerinti testülettel. Ennek jegyében azt mondhatjuk, hogy abban az egyszerű esetben, ha egy alapjogot az Alaptörvény a korábbival lényegében szó szerint azonosan szabályoz, akkor automatikusan hatályban marad a korábbi értelmezés.

A nagyjából megegyező fogalmazásmód azonban önmagában kevés. Ha kortól és időtől elvonatkoztatunk, a következőket állapíthatjuk meg. Egy alapvető jogot soha sem önmagában értelmez a testület, hanem egyrészt a többi alapjoggal összevetve, másrészt a mindenkorai alkotmány alapelvei, értelmezési útmutatói (akár kifejezetten a jogok korlátozására vonatkozó klauzulák) alapján. Az igazi nehéz szakmai kérdés mindig ott és akkor merül fel, ha két alapjog kerül kollízióba egymással. Ha például a véleménynyilvánítás szabadságjoga szó szerint megegyező lenne egy új alkotmányban, de az azzal gyakran összeütközésbe kerülő emberi méltósághoz való jog másképpen volna kodifikálva, már nem igaz, hogy a véleménynyilvánítás alapjoga és értelmezése automatikusan a korábbival megegyező.

Alapvetésnek tekinthető a hazai szakirodalomban Pokol Béla már idézett elmélete, miszerint a jog négy rétegből áll. Ezek: az írott jogszabályok szövegrétege, a bírói jog rétege, a jogdogmatika/jogtudomány rétege, valamint az alkotmányos alapjogok rétege. Az Alkotmánybíróság általában az ország kiemelkedő jogtudósaiból (is) verbuválódik. Az AB határozatok a jogi oktatás fontos részét képezik. Elmondhatjuk, hogy a testület infrastruktúrája, költségvetési helyzete, főállású tanácsadókkal való megerősítése messze meghaladja a jogi egyetemi karok lehetőségeit. Ebből is adódóan a kölcsönviszony az alapjogok és a jogdogmatika rétege között számottevő, és a kettő között az Alkotmánybíróság dominál. Sőt (némileg kritikaként is elmondhatjuk), hogy a kettő között a határvonal elmosódik; az ideális jogról a jövőbeni jogalkotás fényében gondolkodó *de lege ferenda*-szemlélet a taláros testület által gyakorlatilag – szinte észrevehetetlenül – hatályos joggá válhat. Ezért érhet meg külön misét az a kérdés: mi a kötelező az AB-határozatból. Csupán a rendelkező rész? Ez voltaképp kiüresítené az AB érdemi hatókörét. Az indokolások azonban nagyon vegyes anyagot fognak össze. Például itt szerepelnek a szóban forgó ügyeket összefüggéseiben érintő jogszabályok paragrafusai. Amennyiben ezeket mind kötelezőnek tekinthetnénk, úgy lényegében az AB értelmezési gyakorlata-

⁷⁵ TECHET PÉTER: *Az alkotmány jelentése (Jakab András könyvéről)*. Kommentár 2011/5. 122. p.

⁷⁶ CSERVÁK CSABA: *Az ombudsmantól az Alkotmánybíróságig: az alapvető jogok védelmének rendszere*. Lícium - Art, Debrecen, 2013. 210–215. pp.

ként precedens-erővel rendelkeznének, és más jogszabályok fölé kerülnének a határozat indokolásába beollózott normák.⁷⁷

Leegyszerűsítve úgy sommázhajtuk, a testület határozatai, ha nem is az alapjogok kötelező tartalmi elemei, de a jogdogmatika, a jogtudomány rétegének részévé válnak. Főképp az olyan elvont, hatalmas történelmi fejlődésen keresztülment és a szakma körében evidenciát képező fogalmak minimális kritériumai tekintetében, mint mondjuk a jogállamiság és a demokrácia.

Azon is érdemes elgondolkodni, hogy egy akár egyetlen szavazattöbbséggel eldöntött ügyben lehet, hogy a szoros többséggel eldöntött álláspont legendás döntéssé emelkedhet, míg a különvélemények csupán jogirodalmi érdekességnek számítanak. Talán egy vokson múlik a helyzet, miszerint nem a különvélemény lesz a történelmi alapvetés, hanem a többségi döntés. Tudjuk azonban, sok különvélemény (vagy párhuzamos indokolás) került be szinte alaptézisként a szakirodalomba, jelentve sokaknak hivatkozási forrást. Valószínűleg így lesz ez a korábbi Alkotmány alapján született, és az Alaptörvény hatályba lépését követően nem automatikus hivatkozási forrásnak számító határozatokkal.

A témát érintő közbeszédben azonban összemosódnak bizonyos fogalmak. Az Alkotmánybíróság nem csak jogosult, hanem köteles is figyelembe venni korábbi határozatait, ha a jogszabályi környezet változatlan. Különösen az új Alaptörvény hatálybalépését követően elfogadott határozatokra utalok ezzel. De a korábbi Alkotmány alapján hozott döntésekkel gyökeresen szembemenni is aggályos volna. Ellenkező esetben ugyanis sérül a jogbiztonság. A jogalkotó (és egyedi ügyekben az állampolgár) ugyanis másképpen nem tudja magatartását a jog elvárásaihoz igazítani.

Figyelemre méltó, hogy *Bragyova András* alkotmánybíró 1995-ben írt, az akkor tervezett alkotmány koncepciójáról szóló művében⁷⁸ azon álláspont mellett tett hitet, miszerint ha egy új alkotmány kifejezetten másként nem rendelkezik, úgy a korábbi alkotmány alapján hozott AB határozatok hatálya megszűnik.

VII. A jogértelmezés egyéb alkotmányjogi vonatkozásai

Kiemelendő, hogy a nyelvtani értelmezésnek a talán legnagyobb szerepe a népszavazási kérdések hitelesítésében mutatható ki. E körben ugyanis a Nemzeti Választási Bizottság (korábban Országos Választási Bizottság) nem engedélyezheti azon népszavazási kezdeményezéseket, amelyek kérdései nem egyértelműek, homályosak, ellentmondástól feszülnek⁷⁹. *Azért is ki kell emelnünk ezen kérdéskört, mert ebben az esetben az NVB*

⁷⁷ Varga Zs. András veti fel költői kérdésként (deklarálta a sommás válasz megadásától elzárkózva), hogy az AB határozatainak vajon melyik az erga omnes mindenkire kötelező ratio decidendije, és melyik a „kevésbé kötelező” obiter dictum. L. VARGA ZS. ANDRÁS: *Ombudsmanok Magyarországon*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 79. p.; Álláspontom szerint ennek eldöntését tényleg nem szerencsés a tudományra bízni, célszerű volna jogszabályilag rendezni. (Mondjuk az AB határozatokból az indokolás elnevezésű szerkezeti egység két részre bontásával. Az egyikben lennének az idézett jogszabályok, amelyek így nem lennének az AB által quasi alkotmányos rangra emelve.)

⁷⁸ BRAGYOVA ANDRÁS: *Az új alkotmány egy koncepciója*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 286. p.

⁷⁹ Az alkotmányozás során joggal vetődhetett (volna) fel, hogy az kifejezetten rögzítve legyen az Alaptörvényben: a magyar nyelv szabályait sértő jogszabályok a jogbiztonságot veszélyeztető mivoltuk okából semmisek.

(OVB) úgy végez autentikus alkotmányértelmezést, hogy egyúttal közvetlenül alkalmazza is az Alaptörvényt.

Az 1127/2014. sz. NVB határozat a következő kérdés népszavazásra bocsáthatóságáról döntött: „Egyetért-e Ön azzal, hogy amennyiben Magyarország energetikai beruházásokba fog, azt kizárólag a megújuló energiaforrásokat hasznosító létesítmények telepítése céljából tegye a jelenleg üzemelő energiatermelő egységek fenntartása (tehát maximum a szinten tartása és karbantartása) mellett?”

A testület megállapította, hogy a kérdés nyelvtanilag nem egyértelmű, a választópolgárok számára kérdéses lehet az értelmezése, nem lehet határozottan igennel vagy nemmel dönteniük. A kérdés hitelesítésére ezért nincs mód. Az NVB ezért az aláírásgyűjtő ív hitelesítését megtagadta.

Az 1340/2014. sz. NVB határozat a következő kérdés referendumra bocsáthatóságát tiltotta meg: „Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvényt egészítse ki azzal, hogy a pénzügyi intézmények nem számíthatnak fel kezelési költséget ügyfeleik részére?” A kezelési költség fogalmát sokféleképpen lehet – definíció hiányában – a köznyelvben értelmezni, a legtágabb interpretáció pedig (t.i. minden szolgáltatási díjazás) a bankok létalapját jelentő haszon lehetőségét zárna ki fogalmilag.

A korábbi OVB gyakorlatában is számos pontatlan megfogalmazású népszavazási kezdeményezés fordult elő, természetesen elutasító határozatot maga után vonva. A következő kérdés különösen pongyola, pontatlan szerkesztésű: „Akarja-e Ön, hogy minden közbeszerzési eljárásban nyert megbízásnál a pénz útja nyilvánosan követhető legyen egészen a megbízást valóban elvégző vállalkozásig, ha az legalább 1 millió forint díjazásban részesül?”

A beadványozó nem fogalmazta meg, hogy mit ért a „nyilvánosan követhető” kifejezésen, azaz milyen módon kellene nyilvánosságra hozni (pl. Magyar Közlönyben, országos napilapokban vagy más egyéb módon) a „pénz útját”, ami szintén pontatlan meghatározás.

Ezen kívül sem a jogalkotó, sem a választópolgárok számára nem lehet egyértelmű a „megbízást valóban elvégző vállalkozás” fogalma, mivel a kérdésből nem derül ki, hogy milyen esetben tekinthető valóban elvégzettnek a megbízás.⁸⁰

Sajátosság ezen ügycsoportban, hogy nem a szó szűk értelmében vett jogalkalmazásról beszélhetünk, nem a pillantás „ide-oda vetéséről”,⁸¹ a szubsumálásról, hanem inkább a normakontrollhoz hasonló tevékenységről.⁸²

⁸⁰ 242/2008. OVB határozat

⁸¹ Karl Engisch nevezi így találón a jogalkalmazás, pontosabban a történeti tényállásra ráhúzható törvényi tényállás keresgélését. L. POKOL BÉLA: *Jogi alaptan*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. 66. p.

⁸² Ehelyütt nem jogi normát vetnek össze a magában az Alaptörvényben található kizárt tárgykörökkel, hanem népszavazásra irányuló indítványt, ami egy potenciális jogszabály.

VIII. Összegezés helyett, avagy az alkotmányértelmezés módszerei

Összegezzük tehát az alkotmányértelmezés módszereinek specialitását!⁸³

1. A jogi szöveg értelmezése a használt szavak hétköznapi jelentése szerint. Az Alaptörvény a társadalom első számú alapszabálya, így még inkább érteniük kell az átlagembereknek is.

2. A szöveg interpretációja a benne használt szavak esetleges speciális-technikai jelentése alapján. Egyes szakmai intézmények (így pl. az Alkotmánybíróság, közpénzügyek stb.) kapcsán szintén felmerülhet.

3. A kontextuális nyelvtani módszer a jogi normák kifejezéseit a kérdéses jogszabály vagy az összességében vonatkozó jogszabályok egészébe beágyazottan ruházza fel értelemmel. Ha az alkotmányok szükségszerű teljességéből és koherenciájából indulunk ki, akkor szintén lehet létjoga.

4. A doktrinális-jogdogmatikai, jogirodalmi értelmezés. Annak ellenére, hogy az Alaptörvényben kevesebb a szakjogi kérdés (l. 2. pont), ennek ellenére felmerülhet a jogdogmatikai interpretáció is, így például az „alkotmányos büntetőjog” tekintetében.⁸⁴

5. A joglogikai maximák, jogelvek mentén történő értelmezés. A formális logika módszerének alkotmányjogi használata ellen semmilyen érv nem szól.

6. A (bírói) precedenseken alapuló értelmezés. Ezzel egy tekintet alá esik a kérdéskör vonatkozásában az Alkotmánybíróság gyakorlata.

7. Az analógia útján való értelmezés. Szintén nem zárható ki. (Talán egyes külföldi államok alkotmányainak szabályai vagy alkotmánybíróságainak döntései érthetőek ide.)

8. A jogági alapelvek, illetőleg általános jogelvek fényében történő értelmezés. Az alkotmányjog sajátos elvei merülhetnek itt fel. (De pl. egyes magánjogi elvek is alkalmazhatóak a közjogban, pl. „*nemo plus iuris elve*”: egyetlen szerv vagy tisztségviselő besorolása sem lehet alacsonyabb, mint azé, amely fölött felügyeletet gyakorol. Esetleg ide sorolható a Történeti Alkotmány vívmányai szerinti interpretáció.)

9. Az adott jogszabály objektív céljai szerinti értelmezés. Ehelyütt nyilván az Alaptörvény adott rendelkezésének célját emelhetjük ki.⁸⁵

10. A konkrét jogalkotó (feltehető) akarata alapján való értelmezés. Az Alkotmányelőkészítő Eseti Bizottság dokumentumai, a becsatolt szakvélemények adatvédelmi szempontból is nyilvánosak, rendelkezésre állnak.

⁸³ Az alkotmányértelmezés sajátos mivoltának van még egy indoka. Egy kartális alkotmány jellegzetességei közé tartozik, hogy olyan zárt egységet alkot, amelyben a rendelkezések a többivel együtt, azok függvényében nyerik el értelmüket. L. CSINK – FRÖHLICH 2012. 121. p.

⁸⁴ Viszont ilyenkor komoly aggály lehet az alkotmányjog és a büntetőjog dogmatikájának diszfunkcionális keveredése. L. SZOMORA ZSOLT: *Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmozási ügyekben hozott büntetőítéletekben*. Jogtudományi közlöny 2014/10. 469–476. pp.

⁸⁵ Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy az Alaptörvény – sajátos módon – nem csupán saját magára, hanem a hagyományos törvényekre nézvést is ad értelmezési útmutatót, amikor kiemeli a jogszabály rendeltetése alapján történő interpretációt. Az Alaptörvény 28. cikke azt mondja ki, hogy *elsősorban* a teleologikus (és alaptörvénykonform) értelmezést kell figyelembe venni. Paradox módon tehát a nyelvtani értelmezéssel jutunk arra a következtetésre, miszerint az objektív teleologikus értelmezés megelőzi a nyelvtanit. CSINK – FRÖHLICH 2012. 138–139. pp.

11. A mögöttes etikai-erkölcsi elvek mentén történő interpretáció. Az Alaptörvény nem pusztán jogi dokumentum-jellege miatt (t.i. első számú társadalmi alapszabvány) számottevő lehet a jelentősége ezen kategóriának.

12. Az alkotmányos alapjogok szerinti értelmezés. Álláspontom szerint elsősorban ez az egyetlen módszer adekvát helyett.⁸⁶ Ám tegyük hozzá, hogy az Alaptörvény sem csupán alapjogokból áll, hanem alapelvekből, államcélokból és egyéb tételesjogi rendelkezésekből is. Így az alkotmányos normák között az alapjogok primátusát jelentő értelmezési módszerek lehet létjoga! (Tovább a nemzetközi szerződések⁸⁷ által szavatolt alapjogok szintén értelmezési segédmódszert jelenthetnek az Alaptörvény rendelkezéseihez.)

Amennyiben a „Történeti Alkotmány vívmányai fényében történő értelmezést” nem tekintjük külön módszernek, akkor a precedensek szerinti interpretáció vagy az alkotmányjogunk sajátos jogági elve alapján való értelmezés kategóriájába vonható be.⁸⁸ (A hagyományos négyes kategóriásor között talán a történetibe sorolható.)

Azt mindenképp ki kell emelnünk, hogy a vívmányok alapján történő értelmezés eredménye semmiképp nem lehet a nyelvtani értelmezés által kijelölt mezsgyén túli, vagyis nem vezethet „*contra legem*” jogalkalmazáshoz. Amennyiben a szöveg nyelvi nyitottsága alapján a 12 értelmezési módszert használva többféle konklúzióhoz is juthatunk, úgy a vívmányok egyik vagy másik értelmezési eredmény mellett további érvek tekinthetők.⁸⁹

⁸⁶ Csink Lóránt és Fröhlich Johanna szerint az határozható meg igazán, hogy mely hagyományos módszerek nem alkalmazhatók az alkotmány értelmezése során. Így különösen a jogszabályi hierarchia logikájából fakadó azon módszer, amely a magasabban álló normából von le következtetést az alacsonyabb szinten elhelyezkedő norma értelmezéséhez. Az ellenkező irányú interpretáció sem jöhet szóba, vagyis az, amikor egy alacsonyabb szintű normának tulajdonított jelentést használunk egy alkotmányi szintű norma jelentésének meghatározásához. (Tegyük hozzá: a szerzőpáros nem a 12 kategóriás értelmezésből indul ki.) L. CSINK – FRÖHLICH 2012, 69. p.

⁸⁷ Ezekkel összefüggésben viszont meg kell említenünk a nemzetközi szerződések (és az EU) tekintetében is bizonyos korlátot jelentő alkotmányos identitás kategóriáját. L. FEJES ZSUZSANNA: *Az európai alkotmányos identitás dilemmái*. In: CSERNY ÁKOS (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 163–166. pp.

⁸⁸ Bizonyos értelemben a Történeti Alkotmány értékeire utaló Nemzeti hitvallás értelmezési háttérként történő alkalmazása nem egyedi, ugyanis a preambulomok kifejezett rendelkezés hiányában is betöltik e célt. L. CSINK – FRÖHLICH 2012, 121–122. pp.

⁸⁹ A jogszabály (vagyis alkotmányszöveg) célja szerinti értelmezéssel is kimutatható bizonyos érintkezés. Ugyanis – többféle lehetséges interpretáció mellett – azt is vizsgálhatjuk, a Történeti Alkotmány – kortársaihoz is viszonyított – fejlődése során rendszerint kinek a jogi érdeke mellett törtek lándzsát. (Például a véleménynyilvánítás vagy az emberi méltóság védelme élvezett-e prioritást.)

CSABA CSERVÁK

METHODOLOGIES OF LEGISLATIVE AND CONSTITUTIONAL
INTERPRETATION

(Summary)

In *Methodologies of Legislative and Constitutional Interpretation*, the author's primary objective is to assemble the various established methods of judiciary interpretation in both a Hungarian and an international context, highlighting and elaborating on their differences. Making a point in distinguishing interpretation from application, the author emphasises the role of the former as an intricate thought process whose many paths can lead to widely different results. The more methods pointing at a particular interpretation, the greater its authenticity and professional weight.

Following the four most mainstream means of legal interpretation in modern-day Europe – grammatical, logical, systematic and historical –, the reader is introduced to the twelve-point system of Hungarian Constitutional Court judge Béla Pokol and the ideas of the late US Supreme Court justice Antonin Scalia, espoused in his book *Reading Law: The Interpretation of Legal Texts*. Pokol makes a case for several additional and legitimate forms of interpretation, such as the reliance on judicial precedents, legal maxims and analogies, as well as considerations of public ethics and morality. At the same time, Scalia's „normative canons” are scrutinised, with especial regard given to the concept of originalism.

Lastly, the author delves into the legitimacy of using the veritable historical labyrinth of uncodified constitutions and legal tradition as an interpretational tool in service of a country's established fundamental law, along with the concept of the so-called „invisible constitution”; the compulsion of constitutional judges to look beyond the written text and regular interpretations, considering also the general ethics and principles of constitutionality.